

אוצר הספרים ברוך הכהן טאוב

ויקרא - פרק וטו

כנפי יונה ③

① נותן דעה השייכות בין פרה אדומה לקנין התורה

"כל מי שיש בידו שלשה דברים הללו מתלמידיו של אברהם אבינו ושלשה דברים אחרים מתלמידיו של בלעם הרשע עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה מתלמידיו של אברהם אבינו עין רעה ורוח גבוה ונפש רחבה מתלמידיו של בלעם הרשע". (אבות ה' י"ט)

לכאורה מהעובדה שהמשנה טרחה לכתוב את הניגודים שבין אברהם לבלעם אנו יכולים להסיק שכנראה היה מכנה משותף ביניהם - שהרי אין ענין למצוא הבדלים בין שני דברים שאין להם כלל מכנה משותף. אמנם מה יכול להיות משותף בין אברהם אבינו, שכל מהותו הייתה עשיית חסד וקידוש השם בעולם - לבין בלק, מהגרועים שבשונאינו?

הגאון ר' ניסן אלפרט מבאר שלבלעם ולאברהם אבינו היה למעשה הרבה מאוד מן המשותף; שניהם הסתובבו בעולם מתוך מטרה לבשר ולהפיץ את אמונת היחוד. כשם שאברהם אבינו לימד את באי עולם להכיר את בוראם ובכך היה לאבי האמונה הקדושה, כך הלך גם בלעם ובפיו בשורה דומה. אחרת, אין שום הסבר כיצד זכה הלה למעלת הנבואה.

אנחנו רואים שגם כאשר פנה אליו בלק על מנת שיקלל את עם ישראל התנה בלעם את הסכמתו בהקרבת קורבנות לקב"ה, רעיון שהיה מן הסתם זר לבלק לחלוטין.

מדבריו של בלעם לקב"ה ניכר שהוא אכן היה גאה בהישג זה:

"וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֶת-שְׁבַעַת הַמִּזְבְּחוֹת עָרַכְתִּי וְאָעַל פָּר וְאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ" (כמדבר כ"ג ד')

רש"י שם מבאר שבלעם בנה שבעה מזבחות המקבילים לשבעת המזבחות שבנו האבות במהלך חייהם:

"אמר לפניו: אבותיהם של אלו בנו לפניך שבעה מזבחות, ואני ערכתי כנגד כולן".

בלעם אפוא חשב להדמות ולהשוות את עצמו לשלשת האבות הקדושים גם יחד - אותם אבות שעליהם אמרו חז"ל (בראשית רבה מ"ז ו'): "האבות הן-הן המרכבה".

א. איתא בגמרא דאמר ריש לקיש מנין שאין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה שנאמר זאת התורה אדם כי ימות באהל. ויש להבין מה מונח בזה דלימוד זה בדרך קנין התורה נלמד דוקא מפרה אדומה.

כתיב "זאת חקת התורה אשר ציוה ה' לאמר דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה אדמה תמימה אשר אין בה מום אשר לא עלה עליה עול". ופירש רש"י וז"ל, ויקחו אליך - לעולם היא נקראת על שמך, פרה שעשה משה במדבר, עכ"ל. וצריך להבין מה המשמעות בזה דלעולם נקראת על שמך, וצ"ע.

ב. בביאור הענין יש להקדים דכל ענין הטומאה הוא מציאות המקושרת במהותה למציאות המיתה והגבלת האי עלמא, והוא היפוך של החיים הנצחיים, וממילא טהרת הפרה אדומה היא התגברות על ענין המיתה והגבלת הזמן, וכח זה להתגבר על כח המיתה מכח התורה הוא, וכל מציאותה של התורה בהאי עלמא היא השתלשלות מלמעלה דרך משה רבינו.

② ענין קללתו של בלעם שנהפכה לברכה

א. "ויאמר אלקים אל בלעם לא תלך עמהם לא תאר את העם כי ברוך הוא". פירש רש"י וז"ל, לא תלך עמהם - אמר לו אם כן אקללם במקומי, אמר לו לא תאור את העם, אמר לו אם כן אברכם, אמר לו אינם צריכין לברכתך, כי ברוך הוא. משל אומרים לצרעה לא מדובשיך ולא מעוקציך, עכ"ל. ויש להעיר דהא סוף סוף בלעם בירך את ישראל, וכן יש להבין הענין דברכות אלו באופן שנהפכו מקללה לברכה, ולמה לא נעשה באופן של ברכה בלבד.

ב. ולבאר הענין, הנה ידוע המשל על חסיד שהגיע לרבו ושפך את לבו על ששכנו מקלל אותו כל היום ויש לו פחד שיחולו עליו הקללות, השיב לו רבו שיבקש משכנו לברך אותו שלא יחולו עליו כל הקללות, חזר והשיב לרבו, דבאמת יכול הוא לבקש ממנו שיברכהו, אבל מכל מקום את הקללות הוא מקלל בכל לבו אבל הברכה לא תהיה עם כל הלב.

ג. על זה הדרך יש לבאר כאן, דבלעם לא יכול להיות הצינור לברכה, כיון שיהיה בזה חסרון שהברכה אינה מכל הלב, ורק אם הברכות יבואו מהיפוך הקללה, אז תהיה הברכה בכל לבו שהרי קלל בכל לבו.

הוכחה נוספת לכך שהפצת אמונת היחוד הייתה מפעל חייו של בלעם אנו מוצאים במילים שהפנה לאילים השונים שהיו נפוצים באותה תקופה:

"אוֹיְלֶךְ מוֹאָב אֶבְדָּתָ עִם-כְּמוֹשׁ נָתַן בְּנֵיו פְּלִיטָם וּבְנֹתָיו בְּשִׁבְיַת לְמַלְךְ אֲמֹרֵי סִיחֹון" (במדבר כ"א כ"ט; עין רש"י במדבר כ"א כ"ז המייחס דברים אלו לבלעם)

לכאורה בלעם תולה את מפלתו של מואב בכך שהיו עובדים לכמוש, במקום לפנות לקב"ה - כפי שעושים עם ישראל.

כל האמור כאן מעלה שאלה בסיסית ביותר; אם אכן הלך בלעם בדרכו של אברהם אבינו והתמסר להפצת אמונה בא-ל אחד בקרב אומות העולם עד שזכה לנבואה, מדוע בכל זאת נשאר אדם בעל אישיות מוסרית לקויה כל כך? מדוע ניסה לעקור במוצא פיו את העיקר הגדול ששתלו האבות הקדושים - את אותו עם שבו בחר ה' מכל העמים? מדוע ניסה להחטיא את עם ישראל בצורה שפלה כל כך? מדוע לא נהג כמו אברהם שחיפש תמיד כיצד להרבות בקידוש שם שמים בעולם?

כאן בדיוק נמצאת הנקודה שעליה מצביעה המשנה אבות; בלעם היה אדם בעל השגות גבוהות, אמנם השגות אלו היו מנותקות לחלוטין מאישיותו. בתוך תוכו של בלעם התקיים מתח תמידי בין חכמתו הגדולה ובין תכונותיו שנותרו שפלות, ללא כל שינוי. הוא היה מסוגל להתנבא ולהגיע לדגות עליונות של קרבת השם מצד אחד, אך כאשר חזר לעולם השפל הוא נשאר אותה אישיות פגומה כפי שהיה לפני כן. למרות שהיה מלא וגדוש בחכמה ובדעת אלקים מידותיו הבסיסיות נותרו רעות כפי שהיו קודם לכן: צרות עין, גסות רוח ונפש רחבה.

אברהם וההולכים בדרכו שואפים תמיד לחיות את חייהם בהתאם לחוכמתם. אברהם אבינו ע"ה לא הסתפק בהשגות גבוהות, אלא דאג להפנים את אותם השגות, ליישם אותם ולתקן באמצעותם את מדותיו. ההבדל המהותי בינו לבין בלעם אינו נמצא ברמת ההשגה, אלא בכך שאברהם אבינו הצטיין גם במדותיו הטובות: עין טובה, רוח נמוכה ונפש שפלה.

בלעם עצמו הבין את החיסרון שלו ועל כן התפלל לה':

"תַּמְתֵּנִי נַפְשִׁי מֵוַת יִשְׂרָאֵל וְתִהְיֶי אַחֲרַיִתִי כְּמֹהוּ." (במדבר כ"ג י')

המילה "ישרים" מתייחס לאבות הקדושים ההולכים בדרך הישרה. הרמב"ם מלמד אותנו מהי באמת הדרך הישרה:

"הדרך הישרה היא מדה בינונית שבכל דעה ודעה מכל הדעות שיש לו לאדם, והיא הדעה שהיא רחוקה משתי הקצוות ריחוק שוה ואינה קרובה לא לזו ולא לזו". (משנה תורה הלכות דעות פ"א ה"ד)

האבות הקדושים נקראו ישרים מאחר שידעו למצוא תמיד את אותה דרך אמצעית המחברת את רבדיו השונים של האדם - גוף ונשמה - ובכך זכו להגיע למעלתם הרוחנית הכבירה. בלעם - שכל חייו התעלה אך ורק בהשגותיו הרוחניות, תוך כדי כך שהוא מזניח את עבודת תיקון המדות - יכול היה רק להתקנא במעלה זו, אך לא להגיע אליה.

